

Da je treba cvetje bolj skerbno saksebi jemati in sušiti, pokazala bode slehernemu skušnja. Tretja versta so semena, za katera se pa zopet škatljice potrebujejo. Nabirajo naj se pa le naj lepša semena in taka, katera se najlože shranjujejo. Tudi tukaj se je varovati preobilnosti. Toliko lepši pa je zbirka, ako se gleda posebno tudi na ona semena, katera se po svoji podobi in gladkosti odlikujejo, n. pr. storžasta, klasje, orehi, latovje i. t. d. Posebno naj se ne spušajo kupčijske rastline, od katerih naj se teža in cena zaznamova, in kjer se o njih porabi more marsikaj podučnega in kratkočasnega povedati. Četerti oddelek botanične zbirke je versta lesa. V ta namen naj se dajo narediti enako velike ploščice od najnavadnih sort gozdnega lesa, kake 2 palca dolge, 1 palec široke in $\frac{1}{2}$ palca debele, naj se gladko pooblajo, terši verste pa pogladijo. Različnost barve, trdnost, svitloba, teža i. t. d. podaja obilo lepe prilike različnemu in primernemu podučevanju. Po vsej pravici se sme ta versta zbirke s semensko vred prištevati naj lepšemu delu podučnega šolskega inventara.

(Dalje.)

Peter Hitzinger

(Znojemski, Podlipski)

v

slovstvu slovenskem.

XIV.

„Vsak narod, ako se sam kaj čuti, si skuša svojo staro zgodovino bolj razjasniti“. Kdo bi Slovencom zameril, ako tudi oni želijo v tame svojega nekdanjega časa več svetlobe pripraviti? Ptuiji zgodovinarji jim vedno to oponašajo: „vaši predniki so še le v sredi 6. stoletja v te strani prišli; pred so stanovali unstran Donave, unstran tatranskih hribov“. Slovencom nasprot lastna zavest pripoveduje, da sedanje selišča jim niso bile nikdar ptuje, temuč da je že od prvega tukaj njih rod stanoval. Pa komaj se kak Slovenec to na glas izreči prederzne, že nasprotnikov cela truma zakriči: „Kaj si neki ti Slovenci domišljujejo? Celti so bili kdaj tukaj, Germani so bili kdaj tukaj, za Slovence tedaj ni bilo mesta!“ Pravda o tej reči se je poslednji čas živo vnela, in „Novice“ tudi svoj del prinašajo, da bi resnica zmago dosegla. Vendar v sredi učenega prepira marsikteremu bravcu ni konec očiten, v kterega se mnogoteri dokazi obračajo; sledeči spisek hoče nekoliko stan te pravde pojasniti, in sicer v več posamskih vprašanjih.“

Tako se glasi vvod premožnemu spisu: „Slovenščina v starem času“, v katerem je Podlipski po najboljih virih in v doveršeni obliki pojasnoval ono pravdo v l. 23—30 s posebnim Pristavkom l. 31—33,

in z njim se v istem tečaju 1855 živo strinja izverstni sostavek l. 75 do 77: „Nemci so začeli spoznavati Slovence“.

Pervi spis se obravnava po naslednjih vprašanjih: 1) Kdaj so Celti, in kdaj Germani posedli južnodonavske strani? — 2) Kteri narodi so pa bili pred prihodom Galijanov med Donavo in jadranskim morjem? — 3) Ali so Celti morebiti vse te narode zaterli o svojem prihodu? — 4. 5) Kako je stala sedanja slovenska zemlja ob času Rimljanov: a) Norikum, b) Panonija, c) Ilirija z Dalmacijo, Liburnijo in Japidijo, d) Italija z Istrijo in Karnijo? — 6) Ali je v starem času med Donavo in jadranskim morjem bilo ktero ljudstvo slovenskega rodu: a) Staro izročilo in stari spominki, b) Vera starih tukajšnih stanovavcov, c) Lastne imena že kdaj tukaj navadne? — „Na koncu celega sastavka bi pač utegnil slehernega domorodca poprašati: Ali starost slovenskega rodú po vsem tem ni že toliko obilno dokazana, da ni nikakor nad njo dvomiti? Res še ni vse dokazano — res da to in uno se utegne pozneje še drugač pokazati; vendar slovenska zgodovina je do zdaj velike korake na dalje storila, in če vsakteri, komur je dano, dela po svoji moči, sme se že dalje lepši pospeh upati. Res da zgodovina in slovnica same še ne daste vsega blagra; pa naj se v drugem tudi marno napreduje, po tem bo lepa, blazivna celina skupaj“.

Pristavek k spisu „Slovenščina v starem času“ ima pa v sebi 1. Latovski jezik („Litičastite lodgospote lošterfajmote itd.; kteperipi jepezipik jepe papa topo“ itd.); 2. Hrib Cetius; 3. Ostanjki starega slovenskega basnovérstva. — Še en pristavek k „slovenščina v starem času“: Brezimno ljudstvo. — Marsikaj se je že odgovarjalo na vprašanje, ktero ljudstvo je našo domovino nekdanj v lasti imelo; zdaj pa je neki dohtar Weiss, kakor se je govorilo v zboru zgodovinskega društva štajarskega, odgovoril, čujte! nato: „Brezimno ljudstvo — ein namenloses Volk!“ „Ljudstvo, ktero ni poznavało ne železa ne jekla, ampak je rabilo kamnjeno orodje!“ — Celo v pesmici se pokrega nad njim, ter potem nad nekterimi Slovenci, Hicinger, češ:

Mož ta res je temeljit,
V veke bođe naj sloviti!

Ker imena *on* ne vé,
Ljudstvo je zgubilo imé.

„Vendar jez se ne čudim, da omenjeni učenik vesoljne zgodovine nahaja brezimno ljudstvo v naši domovini za nekdanji čas: ako premišlujem, da bomo skoraj brezimno ljudstvo še za sedanji čas. Zakaj Štajarcu in Korošcu hoče biti večkrat ptuje, kar se na Kranjskem piše, in Kranjec spet ne uméva, kar se v Goratanu ali v Štajarji izdaja. Mislili smo, da smo vsi slovenskega rodu, pa odkritoserčno povém, da se mnogi mnogi ne bomo več k temu rodu mogli šteti, zakaj mnogih „slovenskih bukev“ nismo v stanu brati, s toliko nepotrebno novimi besedami in zoperno nerodnimi oblikami so pisane, in hudi spet ne bomo mogli biti

na nikogar, ako bi pisal „krainische Sprache“, „windische Sprache“, kakor se je pisalo popred, ko se ni hotelo znati vesoljno ime; zakaj

Mnogotera je učilnica,
V vsaki druga slovnica,
Druga abecednica,
Druga verska knjižica.

Mnogotero je pero,
V drugi roki sleherno,
In drugače vrezano,
Vsako svojeglavno zlo.

Ako smo za blagor slovenskega naroda res vneti, mislim, da mora pri vsi naši pisavi to vodilo veljati: „ne prizadevajmo si izobraziti le goli jezik, temuč prizadevajmo si izobraziti slovensko ljudstvo. Pišimo tako, da nas bo ves narod umeval.“ — Na te nekoliko prevročinske besede Hicingerjeve modro in mirno v Novicah tolaži se vredništvo, češ, da a) slovenski jezik je še le v dobi izobraževanja in v ti dobi se ni godilo nobenemu jeziku drugač, in b) da se ljudstvo ne spodtikuje nad tistimi novjšimi ali prav za prav starejšimi oblikami, ktere so nekterim učenim toliki tern v peti!

Bolj jezikoslovni spis „Nemci so začeli spoznavati Slovence“ mu je sprožil prof. dr. Rapp v Tubingi na Nemcih, kateri je izdal „Grundriss einer Grammatik des indoeuropäischen Sprachstammes. 2 Bde.“ — Važno je to delo za Slovane, pravi Hicinger l. 75, ker pisatelj prvi ptujec prinaša obilno znanost staroslovenščine in novih slovanskih narečij, ter te jezike priličuje ne samo s sanskritskim, ampak tudi s perzijanskim, in v Evropi z gerškim, romanskimi in germanskimi jeziki; celtiškega pa ne prišteva v indoevropsko deblo, temuč z madžarskimi, čudskimi, mongoljskimi v sufiksne jezike, s kterimi vendar celtiški po besedah in pritiklinah ni soroden. Kar je v teh bukvah bolj važnega za slovensko reč, naj bo tukaj nekoliko naznanjeno. Govorivši potem o korenikah, besednem preoblikovanji, glagolskem pregibanji, o členu in dvobroju, o rodovinskih lastnih imenih, o sestavljanji pa o končnicah; o besednem nasledovanji ali zverstovanji pravi po dr. Rappu poslednjič šaljivo: „V nemškem jeziku vladna beseda žene odvisne stvari pred seboj kot tropo gosí: ali pa, kadar Francoz važno besedo nar pred stavi kot temeljni kamen, in potem igraje meče za njim ložeje kamne, takrat Nemec prav s termasto svojeglavnostjo naprej meče prazno šaro, in na zadnje verže poglavitni adut, ter z enim mahljejem sklene vse.“

V l. 74 zastavlja po Fr. Bilčevem rokopisu Novic vrednik jezikoslovcem vprašanje, odkod neki besedi „tisuč“ in „jezar“; in koj odgovarja Hicinger l. 80. 81, kjer največ po Rappovi priličevavni slovnici indoevropskih jezikov po vseh teh in tudi iz hebrejskega razlaga: Besedi „jezar“ in „tisuč“ — in še druge števila. — V l. 94 pa opominja slovenske pisatelje, vzlasti slovničarje, po slovniški drobtinici „Nekaj o sestavljenih lastnih imenih“ razločka, ki se dela med taccimi imeni, ktere so sestavljene iz dveh imen ali iz imena in priimena,

in pa med tacimi, ktere so zložene iz predloga in imena, kar je marljivi Janežič koj tudi privzel v svojo slovnico.

L. 13, 14 je precej določno popisana „Rimska cesta iz Emone v Noviodunum“; l. 64, 65 pa „Rimska cesta od Emone na Celejo“, kjer se je proti koncu nekoliko znosil nad nekterimi rojaki Hicinger takole: „Pravijo: bukve naj piše, bukve! kaj kratke sestavke daje v Novice? Veste, preljubi bravci! zgodovina se ne dá iz glave izkopati, ampak iz spominkov, pisem in pripovedb. Tega pa ravno iščemo, zato pišemo kratke odlomke, da bi koga zbudili, da bi saj to komu naznanil, kar vé, ker bi sicer lahko z njim zaspalo. Nektere stvari so pa tudi nekaj same na sebi vredne; čemu nek zemljopis in zgodovino od bližnjih in daljnih krajev v šolah si v glavo zabijamo, samo domačo manj kakor vsaktero drugo. Zakaj pa manj? Zato gotovo, ker je do zdaj še več nimamo“. — Ali ste jo slišali bridko resnico profesorji zgodovinarji po Sloveniji, vzlasti v beli Ljubljani? Čujte in pomnite, da zgodovino slovensko spisati Slovincem je bila že davnej vaša sveta dolžnost!

Ne le po slovenski, tudi po nemški je priobčeval Hitzinger, kar je potujoč po domovini opazil o njej znamenitnega, in sicer po „Mitth. des histor. Vereins“, kjer se nahajajo razni spisi njegovi; l. 1853 na pr.: „Auszug aus dem Archiv des Marktes Nassenfuss; Urkunden-Verzeichniss aus dem Haupt-Urbarium des Stiftes Freudenthal; l. 1854: Ueber die Römerstrassen in Krain; die Römerstrasse über die Julisch. Alpen mit einer lithograf. Karte. Ueber die Schrift des Anonymus „De conversione Carantanorum“; Aus dem Archive der Stadt Laas; Geschichtliche Notizen über Laas u. Zirknitz; Zur Geschichte der Pfarren Krains; l. 1855: Ueber die noch ungedruckten Quellen der Geschichte von Krain; Zur Frage über die ältesten Bewohner der innerösterr. Länder; Reihe der Aebte des Cisterzienser-Stiftes Landstrass; Ueber die Gebirge mons Cetius u. mons Carvancas; Der Kampf des K. Theodosius gegen Eugenius am Flusse Frigidus; Auszug aus Bianchi's Urkunden des Patriarchates v. Aquileja itd.“ — Čuteč, da se Slovenci premalo ali skoraj nič ne brigajo za društvo, kateremu je nalog bolj na tanko preiskovati in pojasnovati zgodovino naše ljube domovine, da je tedaj razun tajnika dr. Kluna za domače pisatelje in dopisovatelje njegove perstov ene roke bilo skoraj preveč; povabi l. 84—86 po iskrenem spisu „Krajnsko zgodovinsko društvo — Cerngrob in več družega“ ne samo enega ali družega, temuč mnogo mnogo Krajncev ali sploh Slovencev v to društvo, ki se kliče po nemško: „Historischer Verein für Krain“. Popisavši njegov namen in vstav, potrebo in delovanje, da je tudi za bolj nove čase nabralo listov, zaznamkov, popisov, da bi Valvazor sedaj lahko izdal za polovico boljše delo; poziva rojake, naj bi kaj pisali, češ, sej ni

potreba povsod učenosti, da se na znanje dá, kadar se je kak star dnar našel, kako staro pismo zadelo, ktera letnica iz bolj starega ali bolj novega časa v kamen vsekana ali v listih zapisana dobila. Svest, da ne bode zastoj, stavi očitno več vprašanj; pa jo tudi po vseh ustih pové na nektare ugovore in prazne voščila na pr. kako prav bi bilo, ko bi kakor Valvazor spisal nam kdo kaj od naše zgodovine! — „Prav bi bilo res, pravi P. Hicinger, — pa veste, Valvazor je pri tem lepo grajšino zadjal ter v pomanjkanji umerl, in komaj se vé za njegov grob v Kerškem. Vsakdo pa tudi nima grajšine, da bi jo brez plače zadeval za domovino, in tudi ne kapitalov, da bi jih trosil po svetu gredoč, stare in nove zidarije pregledovaje, prašne arhive preiskovaje, po tem pa pisarje, risarje in tiskarje plačevaje. Zatoraj je treba več pomočnikov, kateri lahko z malimi stroški storijo veliko:

»Zerno k zernu dá pogačo,
Kamen k kamnu dá palačo«.

To je sicer res; vendar je društvo, ktero peša in hira, navadno tega krivo samo. Naj bi bilo prav národno in vzajemno, bi že napredovalo — brez dvombe. — Kako je pa Znojemski zgodovino presojeval in razlagal vedno v pravem duhu, spričujejo nam sočasni spisi njegovi o cerkvenih rečéh; in priserčno, jako priserčno je na pr., kar je pisal l. 1855 v Danici št. 25, kjer razkazuje: „Kaj katoliška cerkev dela o izhodnim vprašanji“. „Izhodno vprašanje (orientalische Frage), pravi, zadeva državne razmere med Rusijo in Turčijo in zraven tega tudi med drugo Evropo. . . . Pa za to stran se je že pred sedanjo vojsko trudila in se še neprenehoma trudi ne posvetna, ampak duhovna vlada, sveta katoliška cerkev. Kako li vender tista? sej ni poslala vojakov na Donavo ali na Črno morje, sej ni sedela v zboru prvih evropskih vlad na Dunaji, sej v njenih rokah, ali v njenih poslopih se ne kaže nobena vojna priprava“. Na to pa kaže Hicinger tako lepo: „O pač njenih vojakov, samo de so duhovniga značaja t. j. redovnikov in redovnic, je obilno v izhodnih krajih; druží se ona tudi z zborom mogočnih poglavarjev, samo de je na drugim mestu t. j. angeljev in svetnikov v nebesih; in orožja ima pripravljeniga, in si ga še vedno množi, samo de je drugačnih lastnost t. j. pod znamenjem sv. križa, sv. zakramentov, prošelj in molitev, duhovnih novincov v misionskih semeniših itd. Posebej omenja bratovšine sv. Cirila in Metoda, ktera vsak dan k Bogu kliče za soedinjenje izhodnih odcepljencov s katoliško cerkvijo.

To je tedaj priprava, delo in trud katoliške cerkve o izhodnim vprašanji, pravi naposled Podlipski. Kdo de bo tukaj več dokončal, ali pozemeljska vojska vladarjev, ali duhovna vojska cerkve, tega slepi svet sicer ne bo hotel spoznati, vidno pa bo pred Božjim obličjem in pred očmi vseh pobožnih vernikov.“